

ПАНЬКОВА Л. О.,
кандидат юридичних наук,
доцент, завідувач кафедри
цивільного та господарського права
юридичного факультету
(Національний університет
біоресурсів і природокористування
України)

УДК 346.3:621.3

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО ПОСТАЧАННЯ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ

У статті проведено аналіз норм чинного законодавства щодо правовідносин, які виникають при укладенні договору про постачання електричної енергії. Визначено особливості здійснення судової практики у цій сфері.

Ключові слова: споживач електричної енергії, договір, господарський суд.

В статье проведен анализ норм действующего законодательства относительно правоотношений, возникающих при заключении договора поставки электрической энергии. Определены особенности осуществления судебной практики в данной сфере.

Ключевые слова: потребитель электрической энергии, договор, хозяйственный суд.

The article analyzes current legislation concerning legal relations, which are arising under a contract of supply of electric energy. The features of realization of judicial practice are certain in this sphere.

Key words: consumer of electric energy, contract, economic court.

Вступ. Електроенергетика є стратегічно важливою галуззю економіки України, оскільки від енергетичної безпеки залежить, у першу чергу, економічна безпека держави та захищеність соціальних, економічних та інших прав її громадян.

Трансформаційні процеси та євроінтеграція нашої держави призводять до розширення меж її міжнародного енергетичного співробітництва та конвергенції.

Відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з іншої (далі – Угода), сторони домовилися продовжувати та активізувати існуюче співробітництво у сфері енергетики з метою підвищення енергетичної безпеки, конкурентоспроможності та стабільності, що є необхідним для просування економічного зростання та досягнення прогресу у напрямку ринкової інтеграції, в тому числі шляхом поступового зближення в енергетичному секторі та через участь у регіональних ініціативах щодо співробітництва у сфері енергетики.

Співробітництво у нормативно-правовій сфері враховуватиме необхідність забезпечення відповідних зобов'язань щодо надання публічних послуг, зокрема заходи щодо інформування і захисту споживачів від нечесних методів ціноутворення, а також доступу до доступних енергетичних ресурсів для споживачів, зокрема найбільш вразливих верств населення (стаття 337 Угоди) [1].

Враховуючи вищенаведене, існує об'єктивна необхідність належного нормативно-правового регулювання відносин, які виникають у сфері електроенергетики, щодо їх договірної забезпечення та захисту прав споживачів, у тому числі у господарсько-правовому аспекті.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження деяких питань нормативно-правового регулювання відносин, які виникають при укладенні договору про постачання електричної енергії з урахуванням аналізу судової практики, яка склалася у даній сфері.

Результати дослідження. Деяким аспектам укладання господарських договорів приділено увагу у наукових працях таких учених-правників, як М.І. Брагінський [2], О.А. Беляневич [3], С.М. Бервено [4], С.О. Теньков [5] та ін.

Постачання електроенергії є однією з форм, у яких здійснюється господарсько-торгівельна діяльність суб'єктів господарювання.

Згідно з пунктом 5 частини першої статті 92 Конституції України засади організації та експлуатації енергосистем визначаються виключно законами України [6]. Такими, зокрема, є Закони України: «Про електроенергетику», «Про засади функціонування ринку електричної енергії України», «Про природні монополії», а також положення параграфу 5 глави 54 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) та положення параграфу 3 глави 30 Господарського кодексу України (далі – ГК України).

Особливістю нормативного регулювання сфери електропостачання є наявність чималої кількості підзаконних нормативно-правових актів, якими визначається порядок отримання та споживання електроенергії.

Зокрема, норми вищезазначених законодавчих актів знайшли свою деталізацію, наприклад, у положеннях Правил користування електричною енергією, затверджених постановою Національної комісії регулювання електроенергетики України від 31 липня 1996 року № 28 (далі – Правила користування електричною енергією № 28), дія яких поширюється на всіх юридичних та фізичних осіб (крім населення). Цим документом регламентуються відносини, що виникають у процесі продажу і купівлі електричної енергії між виробниками або постачальниками електричної енергії та споживачами (на роздрібному ринку електричної енергії).

Правила користування електричною енергією (пункт 1) виділяють два різних договори – про купівлю-продаж електричної енергії та про постачання електричної енергії

Перший визначається, як домовленість двох сторін (постачальник електричної енергії за нерегульованим тарифом і споживач), що є документом певної форми, який встановлює зміст та регулює правовідносини між сторонами під час продажу постачальником за нерегульованим тарифом електричної енергії споживачу за вільними цінами.

Другий визначено, як домовленість двох сторін (постачальник електричної енергії за регульованим тарифом і споживач), що є документом певної форми, який встановлює зміст та регулює правовідносини між сторонами під час продажу постачальником за регульованим тарифом електричної енергії споживачу за тарифами, які регулюються відповідно до законодавства України [7].

Важко погодитись із некоректним формулюванням, що договір регулює відповідні правовідносини. Загальновідомо, що правовідносини – це суспільні відносини, які врегульовані нормами права, тому не можна регулювати те, що вже врегульовано. Отже, доцільно внести зміни в п.1, замінивши термін «правовідносини» на «відносини».

Крім того, порядок отримання та споживання електроенергії деталізовані, зокрема, в положеннях Методики визначення обсягу та вартості електричної енергії, не облікованої внаслідок порушення споживачами правил користування електричною енергією, затвердженої постановою Національної комісії регулювання електроенергетики України від 04 травня 2006 року № 562, Порядку визначення розміру і відшкодування збитків, завданих енергопостачальнику внаслідок викрадення електричної енергії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08 лютого 2006 року № 122, Методики обрахування плати за спільне використання технологічних електричних мереж, затвердженої постановою На-

ціональної комісії регулювання електроенергетики України від 12 червня 2008 року № 691, Порядку визначення класів споживачів електричної енергії, диференційованих за ступенями напруги, затвердженого постановою Національної комісії регулювання електроенергетики України від 13 серпня 1998 року № 1052, Правил технічної експлуатації електроустановок споживачів, затверджених наказом Міністерства палива та енергетики України від 25 липня 2006 року № 258, умов та правил здійснення підприємницької діяльності з постачання електричної енергії за нерегульованим тарифом, затверджених постановою Національної комісії з питань регулювання електроенергетики від 12 серпня 1996 № 36.

Стаття 1 Закону України «Про електроенергетику» від 16 жовтня 1997 року № 575/97-вр (далі – Закон) визначає електричну енергію як товарну продукцію, призначену для купівлі-продажу, а її постачання, як господарську діяльність, пов'язану з наданням електричної енергії споживачеві за допомогою технічних засобів передачі та розподілу електричної енергії на підставі договору [8].

Як зазначено у статті 24 Закону, енергопостачальник, що здійснює постачання електричної енергії на закріпленій території, не має права відмовити замовнику (споживачу), електроустановки якого розташовані на такій території, в укладенні договору про постачання електричної енергії (договору про користування електричною енергією) за умови, що нова електроустановка замовника приєднана або потужність для діючої електроустановки споживача збільшена в установленому законодавством порядку.

При цьому споживання енергії можливе лише на підставі договору з енергопостачальником. Споживач енергії зобов'язаний додержуватися вимог нормативно-технічних документів та договору про постачання енергії [8].

Отже, договірні відносини у галузі постачання електроенергії мають свої особливості. Це, в першу чергу, пов'язано зі специфікою предмета договору, що й обумовлює спеціальний порядок його укладання.

Договору електропостачання властиві певні ознаки, які виражаються у покладенні на споживача додаткових обов'язків, пов'язаних із необхідністю:

- 1) дотримуватися передбаченого договором режиму споживання електроенергії;
- 2) забезпечувати безпечну експлуатацію енергетичних мереж та справність приладів і устаткування, що використовуються у процесі споживання електричної енергії.

Справедливо зазначимо, що державне регулювання відносин, пов'язаних із постачанням електроенергії, здійснювалося Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики (далі – НКРЕ), яка була утворена відповідно до Указу Президента України від 23 листопада 2011 року № 1059/2011, але ліквідована Указом Президента України від 27 серпня 2014 року № 693/2014 (нині утворена Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП)).

НКРЕ відповідно до покладених на неї завдань, серед іншого, розробляла і затверджувала обов'язкові до виконання норми і правила, у тому числі правила користування електричною енергією, а також типові форми господарських договорів.

Зокрема, відповідно до наданих повноважень НКРЕ затвердила Типовий договір про технічне забезпечення електропостачання споживача, Типовий договір про спільне використання технологічних електричних мереж, Типовий договір про постачання електричної енергії, Типовий договір про тимчасове постачання електричної енергії без засобів обліку, Типовий договір про користування електричною енергією на території населеного пункту (додатки 1–5 до Правил користування електричною енергією № 28), якими, зокрема, визначаються права, обов'язки та відповідальність сторін.

Слід зазначити, що згідно статті 275 ГК України відпуск електроенергії без оформлення договору енергопостачання не допускається; суб'єкти господарювання, які забезпечують споживачів електроенергією, зобов'язані укладати договори з усіма споживачами їхньої продукції.

Виробники і постачальники енергії, що займають монополіне становище, зокрема суб'єкти природних монополій, зобов'язані укласти договір енергопостачання на вимогу

споживачів, які мають технічні засоби для одержання енергії. Розбіжності, що виникають при укладенні такого договору, врегульовуються відповідно до вимог цього Кодексу [9].

При цьому ГК України також передбачено, що суб'єкти господарювання, які забезпечують споживачів (суб'єктів господарювання або негосподарюючих суб'єктів – юридичних осіб) електроенергією, зобов'язані укладати договори з усіма споживачами їхньої продукції (послуг). Законодавством можуть бути передбачені обов'язкові умови таких договорів (ч. 6. ст. 179 ГК України) [9].

Укладення договору про постачання електричної енергії та визначення його змісту на основі типового договору передбачено пунктом 5.2 Правил користування електричною енергією № 28, а сам типовий договір міститься в додатку 3 до цих Правил.

Частина третя статті 184 ГК України передбачає, що укладення господарських договорів на основі примірних і типових договорів повинно здійснюватися з додержанням умов, передбачених статтею 179 ГК України, не інакше як шляхом викладення договору у вигляді єдиного документа, оформленого згідно з вимогами статті 181 цього Кодексу та відповідно до правил, встановлених нормативно-правовими актами щодо застосування примірного або типового договору.

При цьому згідно зі статтею 179 ГК України сторони не можуть відступати від змісту типового договору, але мають право конкретизувати його умови.

Згідно з частиною першою статті 187 ГК України спори, що виникають при укладенні господарських договорів за державним замовленням, або договорів, укладення яких є обов'язковим на підставі закону, та в інших випадках, встановлених законом, розглядаються судом [9].

За правилами територіальної підсудності справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні та розірванні господарських договорів, справи у спорах про визнання договорів недійсними розглядаються господарським судом за місцезнаходженням сторони, зобов'язаної за договором здійснити на користь другої сторони певні дії, такі як: передачі майно, виконати роботу, надати послуги, сплатити гроші тощо (стаття 15 Господарського процесуального кодексу України) [10].

Як свідчить судова практика, у правовідносинах, пов'язаних із укладенням договору про постачання електричної енергії, спори виникали у зв'язку з відмовою відповідача укласти такий договір на умовах, запропонованих позивачем.

Вирішуючи такі спори, господарські суди, як правило, керувались зазначеними вище положеннями абзацу четвертого частини четвертої статті 179 ГК України та враховували, що укладення договору спрямоване на набуття, зміну або припинення прав та обов'язків, тому викладення умов договору в інший спосіб, ніж застосований у типовому договорі (наприклад, викладення умов договору іншими словами), не є відступом від змісту типового договору [11].

Так, задовольняючи позовні вимоги про зобов'язання укласти договір про постачання електричної енергії, місцевий господарський суд зазначив, що враховуючи положення статей 179, 275 ГК України, відповідачу не надано права відмови в укладенні договору на постачання електроенергії, а всі розбіжності повинні узгоджуватись відповідно до вимог статті 188 ГК України та статті 11 Господарського процесуального кодексу України.

Враховуючи, що процедура укладення договору здійснювалась відповідно до вимог чинного законодавства про електроенергетику та Правил користування електричною енергією № 28, а також зважаючи на встановлені судами обставини справи, Вищий господарський суд України підтримав правомірний висновок судів першої та апеляційної інстанцій щодо наявності підстав для визнання договору про постачання електричної енергії укладеним [12].

У переважній більшості спорів суди задовольняли вимоги про зобов'язання укласти договір на електропостачання, умови якого відповідали типовому договору. Якщо ж запропонований проект договору таким вимогам не відповідав, то суди відмовляли у задоволенні позовних вимог [11].

Так, у іншій справі Вищий господарський суд України підтримав рішення місцевого господарського суду, яким відмовлено у позові про зобов'язання укласти договір про спільне використання електричних мереж, оскільки запропонований позивачем договір не відповідав змісту типового договору, а наявні розбіжності не можна вважати конкретизацією умов типового договору. Суд застосовував до спірних правовідносин положення статей 179, 181 ГК України та Правил користування електричною енергією № 28. Окрім того, позивачем у справі не було наведено у позові змісту договору, що також є підставою для відмови у задоволенні позовних вимог про зобов'язання відповідача укласти такий договір з огляду на вимоги статей 179, 180 ГК України, статей 628, 638 ЦК України та через неможливість визначення і фіксації відповідних умов договору в резолютивній частині судового рішення [13].

Щодо способу захисту порушеного права у цій категорії спорів, то слід зазначити, що позивачами заявлялись вимоги про зобов'язання укласти договір, і такі вимоги у переважній кількості спорів задовольнялися господарськими судами [11].

Так, у постанові Вишого господарського суду України від 06 листопада 2013 року зазначено, що порушене право позивача підлягає захисту шляхом спонукання відповідача до укладення з позивачем договору про постачання електричної енергії згідно з частиною шостою статті 179 ГК України.

Оскільки позивачем виконано приписи, встановлені Правилами користування електричною енергією № 28, та умови, доведені до його відома енергопостачальною організацією відповідними листами, то вона має виконати вимоги пункту 5.3 Правил № 28 та надати позивачу проект договору про постачання електричної енергії, істотні умови якого визначаються на підставі типового договору та документів, наданих позивачем згідно з пунктом 5.4 Правил № 28, які свідчать про ініціювання ним укладення договору відповідно до зазначеної норми [14].

Разом із тим, Верховний Суд України у постанові від 10 жовтня 2012 року у справі № 6-110цс12 виклав правову позицію, згідно з якою серед способів захисту, передбачених статтею 16 ЦК України, не зазначено такого способу захисту, як встановлення правовідносин (у тому числі шляхом зобов'язання особи до укладення відповідних договорів).

Виходячи із загальних засад цивільного законодавства та судочинства, права особи на захист у суді порушених або невизнаних прав, меж здійснення особою цивільних прав і виконання цивільних обов'язків, можна дійти висновку про те, що в разі невизнання споживачем права виробника (виконавця) послуг на укладення договору, який відповідає вимогам типового договору, таке право підлягає захисту судом на підставі пункту першого частини другої статті 16 ЦК України шляхом визнання договору укладеним на умовах, передбачених нормативним актом обов'язкової дії [15].

Щодо наведеного слід відзначити, що відповідно до частини третьої статті 84 Господарського процесуального кодексу України у спорі, що виник при укладанні або зміні договору, в резолютивній частині вказується рішення з кожної спірної умови договору, а у спорі про спонукання укласти договір – умови, на яких сторони зобов'язані укласти договір, з посиланням на поданий позивачем проект договору [10].

Висновки. Таким чином, якщо процедура укладення договору електропостачання здійснювалась відповідно до вимог чинного законодавства про електроенергетику та Правил користування електричною енергією, затверджених постановою Національної комісії регулювання електроенергетики України від 31 липня 1996 року № 28, господарський суд має підстави для визнання договору про постачання електричної енергії укладеним.

Разом із тим, нині існують прогалини на законодавчому рівні, зокрема, неовно визначено правовий статус як постачальника, так і споживача електроенергії. Об'єктивно в цілому виникає необхідність приведення законодавства України у відповідність зі стандартами Європейського Союзу. Зазначені проблеми можуть зумовити хибну правозастосовчу практику, а тому повинні бути вирішені та врегульовані законодавцем.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page10.
2. Брагинский М.И. Договорное право: Кн. 1 / Общие положения / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – М.: СТАТУТ, 2000. – 295 с.
3. Беляневич О.А. Господарський договір та способи його укладання: навч. посіб. / О.А. Беляневич. – К.: Наук. думка, 2002. – 278 с.
4. Бервено С.М. Проблеми договірного права України: монографія / С.М. Бервено. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 392 с.
5. Теньков С.О. Коментар судової практики з господарських справ / С.О. Теньков. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 384 с.
6. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page2>.
7. Про затвердження Правил користування електричною енергією: постанова Національної комісії з питань регулювання електроенергетики України № 28 від 31 липня 1996 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0417-96>.
8. Закон України «Про електроенергетику» від 16 жовтня 1997 року № 575/97-вр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/575/97-%D0%B2%D1%80>.
9. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
10. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
11. Постанова пленуму Вищого господарського суду України від 16.12.2015 № 3 «Про узагальнення судової практики вирішення спорів, що виникають у сфері надання послуг з електропостачання». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vgsu.arbitr.gov.ua/files/pages/ppVGSU_16122015_3.pdf.
12. Постанова Вищого господарського суду України від 14.01.2015 № 925/1478/13. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42369084>.
13. Постанова Вищого господарського суду України від 25.12.2012 № 25/5005/1701/2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/28264984>.
14. Постанова Вищого господарського суду України від 06 листопада 2013 року № 905/3497/13. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/34682429>.
15. Постанова Верховного Суду України від 10.10.2012 № 6-110цс12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/26497408>.

